

Bijlage 4

Cultuurhistorische waarden

**Overzicht cultuurhistorische waarden in het plangebied
(Bijlagen behorend bij de artikelen 'Waarde Cultuurhistorie – 1' en
'Waarde cultuurhistorie – 2')**

Overzicht cultuurhistorische waarden in het plangebied (Bijlagen behorend bij de artikelen 'Waarde Cultuurhistorie – 1' en 'Waarde cultuurhistorie – 2')

Cultuurhistorisch vlak

Diverse gronden binnen het plangebied maken onderdeel uit van een tweetal cultuurhistorische landschappen zoals opgenomen in de provinciale Verordening ruimte, te weten 'Brabantse Wal' (betreft het merendeel van het plangebied) respectievelijk 'Zuidwaterlinie bij Steenberg' (in het noordoostelijk deel van het plangebied).

Binnen het cultuurhistorisch landschap 'Brabantse Wal' zijn in het plangebied een aantal historische vlakken aangeduid, te weten 'Bremberg en Spinolaberg' ten westen van de kern Halsteren, t Halsters Laag en de zeekeipolders.

Rondom de Spinolaberg is een complex van kleinschalige bouwlanden gelegen met veel heggen, houtsingels en bosjes. Dit besloten landschap vormt een contrast met het open landschap van de historische Oud Beijmoerpolder en Nieuw Beijmoerpolder, die later opnieuw zijn ingedijkt.

Brabantse Wal

Cultuurhistorisch belang Verschillende aspecten dragen bij aan de cultuurhistorische betekenis. In de eerste plaats het oude agrarische landschap, met akkercomplexen, graslanden en heidevelden. In de tweede plaats verlenen de landgoederen en buitenplaatsen het gebied een grote cultuurhistorische en landschappelijke waarde. Ten derde wordt het gebied gekenmerkt door de verdedigingswerken tussen Steenberg en Bergen op Zoom, onderdeel van de Zuidwaterlinie. Tenslotte is De Brabantse Wal één van de Belvederegebieden, die door het rijk zijn aangewezen als de cultuurhistorisch meest waardevolle van Nederland.

Essentiële aspecten In de regio liggen de volgende cultuurhistorische landschappen van provinciaal belang:

- Brabantse Wal
- Zuidwaterlinie bij Steenberg

Dragende structuren in de regio zijn:

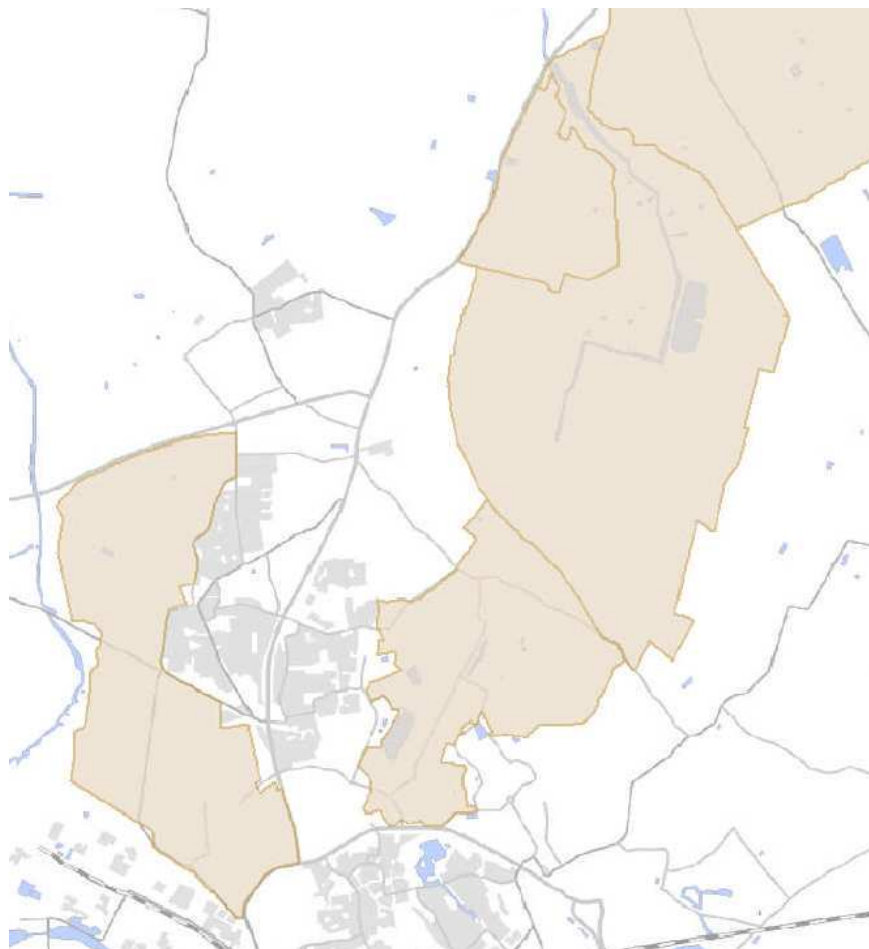
- De kleinschaligheid
- De vele landgoederen en buitenplaatsen
- De verdedigingswerken tussen Bergen op Zoom en Steenberg.
- De Zoom

Beschrijving

De Brabantse Wal was lang een hoge zandrug te midden van veenmoerassen, die ten westen, noorden en oosten van de rug lagen. Door veenwinning en afslag van de zee door overstromingen zijn de venen aan de west- en noordkant verdwenen. Later zijn hier de huidige zeekeigronden afgezet. Het veengebied ten oosten van de Wal is vrijwel geheel afgegraven ten behoeve van de turfwinning.

De Brabantse Wal is geomorfologisch zeer bijzonder vanwege het macoreliëf. Vooral aan de westzijde is het hoogte verschil van ca 20m tussen de wal en het ernaast gelegen kleigebied een belangrijk ruimtelijk kenmerk. De overgang naar het landschap ten oosten van de wal is meer geleidelijk.

Kenmerkend voor de Brabantse Wal is de grote verscheidenheid aan bossen: parkbos, productiebos, doorschoten hakhout en dennenbossen om zandverschuivingen te fixeren. Veel van de bossen maken deel uit van landgoederen. Al in het begin van de zestiende eeuw zijn landgoedbossen aangelegd. De afwisseling aan bossen en lanen heeft geleid tot een kleinschaliger besloten landschap van steden, dorpen, landbouwgronden, landgoederen, plantages met loof- en naaldbout, vennen, woeste gronden met heidevelden en verstuingen. De landbouw op de Brabantse Wal is kleinschalig en versnipperd, waardoor het in landbouwkundig opzicht geen belangrijk gebied is. Er zijn enkele intensief gebruikte graslandgebieden in kwelzones met rundveebedrijven en akkerbouw.

Uitsnede cultuurhistorische vlakken

Binnen het cultuurhistorisch landschap 'Zuiderwaterlinie bij Steenberg' geldt een tweetal historische vlakken aangeduid, te weten 'het Halstersche laag' en iets noordelijker gelegen 'landgoed Dassenberg'. Het landgoed Dassenberg ligt echter buiten het plangebied. Het Halstersche laag, gelegen binnen het plangebied, is een drassige laagte aan de oostkant van de Brabantse Wal, die functioneerde als inundatiegebied. Hieronder wordt de karakteristieken van het Halstersche Laag, Bremberg en Spinolaberg en de zeeleipolders beschreven.

Halstersche Laag

Gemeente(n)

Bergen op Zoom

Ligging

Ten oosten van Oude Molen bij Halsteren

Strategie

Planologische bescherming van de waarden/kenmerken

Waarde/ kenmerken

- De zichtrelatie met Fort De Roovere
- De samenhang tussen de terreingesteldheid en de inrichting en het bodemgebruik. De ligging, in een laagje tussen Herelsche Heide en de uitloper van de Brabantse Wal, had tot gevolg dat het gebied van nature kletsnat was. Hieraan herinneren de broekbossen en natte graslanden.
- De openheid
- Het Oudlandse Dijkje
- De contouren van de Slikredoute
- De natte graslanden en broekbossen
- De zeer smalle strokenpercelering

Beschrijving

Algemeen

Het Halstersche Laag is een drassig laagte aan de oostkant van de Brabantse Wal, die als inundatiegebied een belangrijk onderdeel vormde van de verdedigingslinie Bergen op Zoom-Steenbergen.

Specifiek

Het Halstersche Laag of Het Laag is een voormalig veengebied in de laagte tussen Halsteren en Heerle. Het is nu een laag moerassig gebied dat hoofdzakelijk bestaat uit natte graslanden en natte beemdgronden met struweelbeplanting en broek bosjes. Waarschijnlijk is het Halstersche Laag de oudste grootschalige veenwinning in West-Brabant. Willem, schout van Yzendijke, is de vroegst bekende Vlaamse moerkoper die in 1263 in het Halstersche laag 252 hectare moer aankocht. Het Laag heette in die tijd dan ook Yzendijk net als het turfhoofd dat op het einde van de Vlaminkvaart (thans de Ligne of Bergsche water) was gelegen. Vanaf 1584 is het gebied gebruikt als Inundatierrein, tussen 1628 en 1916 was het onderdeel van de verdedigingslinie Bergen op Zoom-Steenbergen en de Zuidwaterlinie. Om het gebied onder water te zetten werd zeewater via Benedensas en Steenbergen binnengelaten of water uit de Zoom naar het noorden geleid via de Ligne of Het Bergsche Water. De Lignewal, tussen de forten De Roovere en Pinssen, is in 1784 doorgetrokken tot de Slikredoute ten oosten van Klutsdorp. Deze redoute is nog zichtbaar in de percelering. In het noordoosten van het gebied vormde het Oudlands Dijkje de grens van het inundatiegebied. Tot omstreeks 1900 heeft met name aan de westelijke rand van het gebied kleinschalige turfwinning in veenputten plaats gevonden. Van deze turfwinning zelf zijn geen sporen overgebleven. De herinnering aan het vroegere moeras wordt in stand gehouden door de natte graslanden, plaatselijk bestaand uit zeer smalle strookvormige percelen en broekbossen. Het open polderland, waarin de akkerbouw overheerst, gaat in het zuiden, waar de pleistocene dekzanden aan de oppervlakte komen, geleidelijk over in een meer besloten landschap.

De grote open ruimte in de polders worden begrensd door bomenrijen op dijken, erfbeplanting bij boerderijen en de dichtere begroeiing van grienden en andere hakhoutbosjes. Op de buitendijkse gronden herinneren uitgebreide wilgenopstanden aan de vroegere griendcultuur, die hier tot in het begin van de twintigste eeuw van belang is geweest. Het gebied heeft een uitgesproken agrarisch karakter, de steden en dorpen zijn bescheiden van omvang gebleven en de enige duidelijke stedelijke invloed is het omvangrijke industriegebied van Moerdijk.

De militaire geschiedenis heeft een belangrijk stempel op de regio gedrukt. Enkele jaren na het begin van de Tachtigjarige Oorlog werden de polders van Fijnaart, Groote Polder en De Ruigenhil door de Geuzen bezet en werd een begin gemaakt met de aanleg van verdedigingswerken. De vestingwerken van Willemstad en Klundert, de forten en inundatiegebieden waren onderdeel van de Zuidwaterlinie. In de Tweede Wereldoorlog hebben de Duitsers de verdedigingswerken aangelegd als onderdeel van de Atlantikwall.

De strategische ligging aan hoofdinfrastructuur tussen Rotterdam en Antwerpen heeft in de afgelopen decennia geresulteerd in enkele grootschalige ontwikkelingen in het open polderlandschap: het petrochemische industrieterrein Moerdijk aan de Maas; het industrieterrein Dintelmond en de Suikerfabriek aan de Dintel met bijbehorende havens; glastuinbouw ten westen van Steenbergen en de omgeving van Made; drinkwaterbekkens in de Biesbosch; een zware infrastructuurbundel van A16, spoor en HSL, voor de verbinding tussen Randstand en Vlaanderen. De Volkeraksluizen, de Philipsdam en de Moerdijkbrug zijn toonbeelden van de moderne tijd. Ondanks deze ontwikkelingen heeft een groot deel van het zeeleigebied het open karakter behouden. Nieuwe ontwikkelingen zetten de openheid voor het deltalandschap onder druk. Het zeeleigebied is grotendeels primair landbouwgebied met een krachtige landschappelijke uitstraling. De Biesbosch is een uniek cultuur- en natuurgebied met internationale allure.

Bremberg en Spinolaberg.

Gemeente Bergen op Zoom.

Ligging: Ten westen van Halsteren.

Landschap: Brabantse Wal.

Strategie: Planologische bescherming van de waarden/kenmerken.

Waarden/Kenmerken:

- De zichtrelatie tussen de polders en de aangrenzende delen van de Brabantse Wal.
- Het contrast tussen de openheid in de polders en de beslotenheid van de hogere delen van het terrein.
- De strokenpercelering in de Oud Beijmoerpolder.
- De Nieuw Beijmoerpolder.
- De kreekrestanten.
- De Boemdijk.
- Het Lange Water.
- De bosjes en houtsingels op de hogere delen.
- De groepschuilplaatsen.

Beschrijving:

Algemeen

Bremberg en Spinolaberg zijn agrarische gebieden op de westflank van de Brabantse wal, met bouw- en grasland, verspreide boerderijen, relictten van perceelrandbegroeiing en de restanten van een vestingwerk.

Specifiek

De Spinolaberg is een opvallende heuvel die bijna 10 meter boven de polders ten westen ervan uitsteekt. Het bestaat uit een complex kleinschalige bouwlanden met veel heggen, houtsingels en bosjes en heeft daardoor een besloten karakter.

De 'berg' dankt haar naam aan de Spaanse veldheer Spinola die er in 1622 zijn legerkamp had opgeslagen. De beslotenheid en de kleinschalige percelering van de Spinolaberg staan in contrast met het aangrenzende open landschap van de polders. De Oud Beijmoerpolder dateert 1319, de Nieuw Beijmoerpolder uit 1445.

Na overstromingen zijn beide polders opnieuw bedijkt in 1609. De Auvergnepolder werd bedijkt in 1693.

Er is een belangrijke zichtrelatie tussen de polders en de hogere gronden van de Wal. Langs de Boemdijk staan enkele gewapend betonnen groepsschuilplaatsen, een infanteriesteunpunt uit de Eerste Wereldoorlog. Ten zuiden en ten noorden van dit steunpunt lagen soortgelijke steunpunten. Ze maken deel uit van een verdedigingslinie die de weg Tholen- Halsteren verdedigde tegen een mogelijke Britse inval via Zeeland. De voorgelegen polders waren voorbereid voor inundatie. Gezamenlijk vormden ze het noordelijke gedeelte van de Stelling West Noord-Brabant.

Zeekleipolders

Ligging: Brabant van de klei(Auvergnepolder en Oud Glymespolder)

Cultuurhistorisch belang

De regio bestaat uit een rijk geschakeerd open polderlandschap waarin de omgang met het water en de strijd met de zee nog duidelijk af te lezen is. Dit komt tot uiting in het patroon van de dijken, de (voormalige) kreken en de verschillen tussen de polders en de onbedijkte gorzen. Het landschap is in hoge mate bepaald, ingericht en vormgegeven door de mens. Bij Willemstad en Klundert ligt een cultuurhistorisch waardevol militair landschap, onderdeel van de Zuidwaterlinie. De Biesbosch (Nationaal Landschap) is een uniek zoetwatergetijdengebied met kleine polders, kreken en onbedijkte slikken en schorren. Kenmerkend zijn de eendenkooien en grienden.

Essentiële aspecten

In de regio liggen de volgende cultuurhistorische landschappen

- De dijken
- De polder met een overwegend rationele percelering
- De kreken, kreekrestanten en uitwateringssluizen
- De verdedigingswerken
- De grienden

Beschrijving

Het zeekleigebied ligt op de overgang van het dekzandplateau naar het Zuidwest-Nederlandse deltagebied. De bodem bestaat uit zeeklei. In het zuiden komen pleistocene dekzanden aan de oppervlakte. Het zeekleigebied wordt doorsneden door Mark, Dintel en Vliet en diverse kreken, met name in de Biesbosch. Buitendijks en bij de Biesbosch liggen onbedijkte slikken en schorren.

Nadat veel cultuurland door overstromingen in de vijftiende eeuw verloren was gegaan is het gebied geleidelijk door de mens op de zee heroverd. Dit is niet alleen te zien aan de rechte wegen en de verkaveling van het landelijk gebied, maar ook in de vorm van de dorpen. De percelering is over het algemeen rationeel met grote blokvormige of strookvormige percelen, veelal tot stand gekomen door plantmatige ontginningen. Op tal van plaatsen wordt dit regelmatige patroon doorsneden door restanten van kreken die bij de bedijking binnendijkt zijn en daarna een functie in het afwateringsstelsel hebben gekregen. De laaggelegen stroken land langs de kreken zijn vaak in gebruik als grasland. Veel kreken vertonen een hoekig tracé, ontstaan doordat bij overstromingen oude waterlopen door de getijdenwerking in kreken werden veranderd. Er worden maatregelen uitgevoerd om de landschappelijke en cultuurhistorische betekenis te vergroten, bijvoorbeeld door het beter beleefbaar maken van de verdedigingswerken bij Bergen op Zoom en Halsteren.

Betreffende gronden, die in agrarisch gebruik zijn en in de Verordening ruimte vallen binnen het agrarisch gebied, maar tevens onderdeel uitmaken van een cultuurhistorisch vlak zijn voorzien van de gebiedsbestemming **Agrarisch met waarden – Cultuurhistorie en landschap** danwel **Agrarisch met waarden – Cultuurhistorie en openheid**. De kleinschalige landbouw blijft de drager van het gebied, maar er is tevens ruimte voor verbreding met andere economische functies.

Gronden met de nadere aanduiding '**Cultuurhistorie en landschap**' betreffen gronden, die onderdeel uitmaken van een historisch, kleinschalig en besloten (zand)landschap. Het betreft het zogeheten coulisselandschap van de Brabantse Wal. Binnen deze bestemming kan het huidige agrarisch gebruik worden voortgezet, mits het besloten, historisch karakter niet wordt aangetast. Binnen dit landschap is ook de kenmerkende steilrand van de Brabantse Wal gesitueerd.

Gronden met de nadere aanduiding '**Cultuurhistorie en openheid**' betreffen laaggronden, die onderdeel uitmaken van een historisch, open (klei)landschap. Binnen deze bestemming kan het huidige agrarisch gebruik worden voortgezet, mits het open, historisch karakter niet wordt aangetast.

Betreffende gronden zijn voorzien van een aanvullend beschermingsregeling d.m.v. een extra bepaling in het stelsel van omgevingsvergunningen voor het uitvoeren van werken en werkzaamheden. Hiermee kunnen bepaalde bodemingrepen en werkzaamheden nader worden getoetst aan eventuele effecten op de omgeving.